

A V A G Y O N

Írta: HÁY GYULA

A magyar színpadi művek hanyatlásának mélypontján Háy Gyula legújabb színműve, **A vagyon** azt a világot viszi színpadra, amit a mai magyar társadalomkutatók oly odaadással vizsgálnak, a falut. De korántsem valami elvont falut, mint a magyar falu eddigi színpadi írói, hanem egy valóságosat: az utóbbi években oly szomorú hírnévre vergődött Tiszazugot. Darabja tárgya a tiszazugi arzenes asszonyok, akik a vagyonért, a földért Kepesné, a falu bábaasszonyának segítségével sorra teszik el láb alól a férfiakat. **A vagyont** — nagyon jellemzően — temetés vezet be, amikor az ugyancsak a bábaasszony fehér pora segítségével megölt nagygazda temetési menetében, mint valami breugheli látomásban, véletlenül elvonul az egész falu a közhatalom egyik falubeli képviselője, Dani, a csendőrkáplár előtt. Ahogy a libasorban elhaladó gyászolók, a hasonló módon özvegy sorba jutott özvegyek, az özvegyek szeretői, a többi asszonyok s a darab későbbi aktív szereplői sorra kiköszönnek a menetből a káplárnak, az maga a darab konkretizált döbbenetes világa. A hatalom egyelőre gyanútlanul fogadja a köszönéseket. A hatalom maga semmit sem sejt, semmit se lát. Dani felettese, a csendőrmester mindegyre csak szüzdohány és szénatolvajok után szaglász és semmiképp sem akarja látni és érteni, ami a faluban valójában történik. Danit, a csendőrkáplárt viszont ambíciók fűtik. Előléptetése miatt szeretne a szüzdohány rajtakapásoknál nagyobb ügyet produkálni. A cselekményt tulajdonképpen tragikus gördülésébe ezen kívül a már idős özvegyember, Dávid, a falu legmódosabb gazdájának szándéka hozza, aki megkérte Dani szeretőjét, Marit. Mari mivel gyereke lesz Danitól, sötét hátsógondolattal, enged a kérésnek. Dávid gazda esküvőjét, mely a legnagyobb magyar falu-társadalomkép, amit magyar író valaha színpadra vitt, másnapra követi a tragédia. Dávid gazda hirtelen meghal. A fehér porral megölte Mari. Dani gyanút fog a hirtelen halál miatt és nyomozni kezd. Végre itt a nagy ügy, ami meghozza az előléptetését, amikor elveheti Marit, aki Dávid halálával a falu egyik leggazdagabb asszonya lett. Marinak is minden vágya ez. De van egy nagy akadály. Dávid nyomorék leánya, Zsófi, aki a nyomorékok tompa, ösztönös érzésével megsejti az asszonyok titkát s elmegy Kepesnéhez. A darabból ezt a jelenetet iktattuk ide, a darab tetőpontját, ahol a darab minden mély szála fölszakad. A továbbiakban a cselekmény Zsófi és Mari párbaja a vagyonért, az örökségért, amiben végül Mari győz, de úgyhogy ő maga is elvész. Dani előtt, aki mindvégig Zsófit gyanúsította apja megölésével, bevallja bűnét és megnyugszik abban, hogy a vagyon, amiért minden történt, az ő gyereke, Dani gyereke, öröki.

A darab bravurja a magyar falu emberi és társadalmi rajza. A nagy asszony-összeesküvés drámai vezetése a modern dráma remeke. Mari és Dani párhuzamos, de mégis ellenkező kibonyolításu sorsa csupa lobogó izgalom és felfokozott feszültség. A darab nem beszél külön, csak bemutat. A legélesebb világításba állítja azokat a tényezőket, amik ilyen ősi vadságává torzították a jobb sorsra érdemes falu életét. Ami rezonálás esik a darabban, — édes kevés. Az egész önönmaga által feszül és hirdeti igazságát. Mindenképpen egyedülálló sikerülés irodalmunkban. (G. G.)

(Szám: a bábaasszonynál. Kepesné az asztal előtt ül, szemüveggel, előtte könyv, kezében olvasó. Egyházi éneket zümmög. Zsófi belép.)

ZSÓFI: Jónapot, Kepes néni! (Leül.)

KEPESNÉ: (Becsukja könyvét, leteszi a szemüvegét) Jónapot, lányom, aranyom, jónapot!

(Szünet)

KEPESNÉ: Na? Mi szél hozott ide hozzám, fiacskám?

ZSÓFI: Kepes néni, — kérdezni akarok valamit magától. Mit kell csinálnom, hogy én is bábaasszony legyek, mint maga?

KEPESNÉ: Istenem, kell iskola, kell gyakorlat... — De miért akarsz épp bábaasszony lenni? Nehéz foglalkozás vézna embernek.

ZSÓFI: Tudnom kell hányadán vagyok, Kepes néni. Van egy mostohaanyám..

KEPESNÉ: A Mari jó asszony, s kettőtök közül te vagy a gazdagabb. Te vagy az örökös, amíg csak élsz. Az övé csak a haszonélvezet. Ez a helyzet.

ZSÓFI: Mari azt mondja, hogy gyereke lesz.

KEPESNÉ: Még mindig megmarad neked a fél vagyon.

ZSÓFI: Aki osztozik, az veszít.

KEPESNÉ: Bölcs szó felnőtől. Gyerek szájba nem illik.

ZSÓFI: Én csuf vagyok, Kepes néni, nyomorék és beteg.

KEPESNÉ: Na, — nem egészen így van ez.

ZSÓFI: ...Engem nem vesz senki feleségül, Kepesnéni.

(Szünet)

KEPESNÉ: Na és?

ZSÓFI: (Feláll) Bábaasszony akarok lenni, mert a hatalmat akarom a halál fölött.

KEPESNÉ: Mit...?

ZSÓFI: A hatalmat akarom a halál fölött, a hatalmat a vagyon fölött.. — Ezért akarok bábaasszony lenni.

KEPESNÉ: De hisz te össze-vissza beszélsz... Egyáltalán nem tudom, hogy micsodákat beszélsz. Egyáltalán nem tudom, fiam..

ZSÓFI: Ha szép volnék, Kepes néni, szép mint egy tündér, szép, hogy a Mari minden szépségével egy varangyos béka vagy kigyó volna mellettem, akkor én... akkor én sorba a falu minden legényévé! összeházasodnék, nem eggyel, nem négyel — hússzal, harminccal házasodnék össze és sorra mindegyik után örökölnék...

KEPESNÉ: (Közbe akar vágni).

ZSÓFI: Mind, mind után örökölnék, egy késhegyni fehér por...

KEPESNÉ: (Halkan felkiált) De hisz' te... te biz' megőrültél...! Pszt! Ha a Lajosom hallja, meghal az iszonyattól.

ZSÓFI: Egy késhegyni fehérpor segítségével, mint Biró néni az ura után a házat és tizenhét hold földet, amint Minácsik néni az ura után nyolc hold földet és a lovakat, amint Kiss néni az ura után öt hold földet, állatok nélkül, mint a Nátli néni az ura után huszonkét hold földet, egy hold szőlőt, tizennégy hold rétet, mint a Rézi néni a négy ura és a sógora után összesen huszonnyolc hold földet és ahogy Árva Mari az apám után kilencven hold földet a fekete határban...

KEPESNÉ: (Felugrik) De hisz' te... nem... szentséges atya Isten... (Keresztet vet) nem, én nem értem... hisz' épp azt mondom, te vagy az örökös és nem a Mari.

ZSÓFI: Ha a magam ura maradok.

KEPESNÉ: De hisz' az leszel.

ZSÓFI: Ezért akarok bábaasszony lenni.

KEPESNÉ: Hát Isten nevében. Megmondom a címet, irok kérvényt, mindent.

ZSÓFI: De addig...

KEPESNÉ: Mi legyen addig?

ZSÓFI: Addig akarok egy késhegyni fehér port.

KEPESNÉ: Miféle port? Port? Én nem tudok semmiféle porról. Én nekem nincs semmiféle porom, drágám... semmiféle por...

ZSÓFI: Én már nem vagyok gyerek, Kepes néni. Van szemem, van fülem, tudom mi történik. A doktornak azt mondtam apoplexia. Rá nem tartozik. De most mi asszonyok négy szemközt vagyunk.

KEPESNÉ: *(Leül, nagyon sápadt, kimerült, maga elé mered)* — Mit akarsz tőlem?

ZSÓFI: *(Egyszerűen)* Egy késhegyni fehér port.

KEPESNÉ: *(Nem mozdul, csak meredten ül, azután)* Hallgass ide... Hallgass meg egyszer...

(Már jön sebesen, elfulladva támaszkodik az ajtófélfának).

MARI: Kepesné... *(Észreveszi Zsófit, elhallgat, azután)* Mit keresel itt?

ZSÓFI *(Nem néz rá)*: Magad miatt kérdelek vagy a zsandárod akarja tudni?

MARI: Hogy beszélsz te velem? *(Kepesné felé)*: Az asszonyok azt mondják, Kepesné... *(Zsófi felé)* Most menj ki. Valamit akarok Kepes nénival. Nem gyereknek való.

ZSÓFI: *(Nevet)*.

MARI *(rákiált)*: Mit? Ugy látszik hiányzik valaki, aki kiveri belőled a nevetést.

KEPESNÉ: *(Szinte a sírból)*: Mit mondanak az asszonyok?

(Nyílik az ajtó, belépnek özvegy Minácsikné, özvegy Natliné, özvegy Kissné, özvegy Biróné és végül — már be akarják tenni az ajtót — még Rézi néni. Szótlan csoportban állnak Zsófiira meredt szemekkel.)

KEPESNÉ: Mit akartok?

(Hallgatás)

ZSÓFI: *(Leül)* Tőlem elmondható minden. Most én a Kepes néni tanítványa vagyok.

ÖZVEGY BIRÓNÉ: Micsoda ez?

KEPESNÉ: Mért jöttek így mind egyszerre?

ÖZVEGY KISSNÉ: Ó, Zsófi drágám, majd elfelejtettem Károlykámnak grizt vásárolni a kásácskájához. Szaladj el, drágám. — Ugy-e megengeded Mari? — Ne, a pénz. A maradékon vehetsz cukrot magadnak.

ÖZVEGY MINÁCSIKNÉ: A krajzlerosnak olyan szép piros, zöld, sárga savanykás cukra van...

ZSÓFI: *(A kezét a háta mögé dugja, nem fogadja el a pénzt)* Én nem megyek.

MARI: Zsófi!

ZSÓFI: Ha Kepesnéni megadja azt, amit akarok, akkor megyek.

KEPESNÉ: *(Még mindig egészen merev, némi fejmozdulattal, kissé megkínzottan.)* De hisz' az nincs.

ÖZVEGY BIRÓNÉ: Igen, igen, mi csak meg akarunk valamit beszélni. *(Zsófi felé)* Meg akarunk beszélni valamit, drágaságom, Egyáltalán nem érdekes... *(Kepesné felé)* A zsandár...

ÖZVEGY NATLINÉ: Eljött hozzánk...

KISSNÉ: Engem háromszor állított meg az uccán.

ÖZVEGY MINÁCSIKNÉ: Kérdőzködik, kutat, ránéz az emberre...

KIEPESNÉ: Melyik?

ÖZVEGY MINÁCSIKNÉ: A fiatal.

ÖZVEGY BIRÓNÉ: *(Hirtelen elveszti az ömuralmát, halk kitérésrel)* Hozzám ne tegye be a lábát az udvarra. Hozzám ne tegye be a lábát a szobába! Amilyen igaz, hogy itt állok, ha belép az ajtón, felakasztom magam a gerendára.

(Pár pisszentés, özvegy Biróné hallgat)

ZSÓFI: Mindent megértettem.

MARI: *(Megkinzottan)* Dobjátok ki ezt a dögöt a házból!

ZSÓFI: Adjátok meg azt, amit akarok, azután megyek.

RÉZI NÉNI: *(Leült)* Mit mond?

ÖZVEGY NATLINÉ: *(Hangosan a fülébe)* Adni kell neki azt, amit akar, azután elmegy.

RÉZI NÉNI: De hát mit akar?

ZSÓFI: *(Hangosan)* A fehér port.

(Az özvegyek megmerednek, Biróné halkam elsikoltja magát)

RÉZI NÉNI: *(Zsófi felé)* Gyere csak ide.

(Zsófi feláll és feléje megy)

RÉZI NÉNI: Látod ezt a botot, ez majd megtanít, hogy mi az a fehér por. Szégyeld magad és kussolj! Ami nem tartozik rád, arról nem beszélsz! Megértetted? Te talknyos. Várj, amíg nagy leszel, mint mi.

ZSÓFI: En nem tudok várni. A Marinak még van két pora. Most még *meg van* a kilencven holdam a fekete határban. Ha nem csinállok semmit, akkor *én* kerülök sorra.

MARI: *(Rémülettel)* Te engem... nehogy én téged...?

ÖZVEGY KISSNÉ: *(Hirtelen)* Igaza van!

ÖZVEGY MINÁCSIKNÉ: Megérdemled, te átkozott kutya!

ÖZVEGY BIRÓNÉ: Ez hozta a nyakunkra a zsandárt!

ÖZVEGY NATLINÉ: Meg kellene fojtani, mint a kölyök macskát. Kár a porért.

ÖZVEGY BIRÓNÉ: Az első nap kellett volna *ezt* a Zsófinak megtenni. Az első reggel.

ÖZVEGY KISSNÉ: A vak is látta, hogy mi történik.

ÖZVEGY MINÁCSIKNÉ: Nem tudott várni, ahogy illik.

MARI: De... mégse mehettem...

ÖZVEGY BIRÓNÉ: Mit nem mehettél?!

MARI: Mégsem mehettem... vele... az ágyba...

(Általános megbotránkozás)

ÖZVEGY NATLINÉ: Nem mehettél vele az ágyba? Kilencven holdért?

ÖZVEGY MINÁCSIKNÉ: Mi tudtunk, te nem?

ÖZVEGY BIRÓNÉ: Nem illette meg? Mint férjet?

ÖZVEGY NATLINÉ: Nekem négy évig nem volt sok?

ÖZVEGY BIRÓNÉ: Én három gyermeket hordtam ki az uramtól.

ÖZVEGY KISSNÉ: Az enyém ivott, minden szombaton megvert és én eltértem az öt holdér, nem többér, állat nem is volt.

ÖZVEGY MINÁCSIKNÉ: Az urához érez az ember, ha nem állat.

ÖZVEGY BIRÓNÉ: És még neki áll följebb, a koldusnak, amikor kilencven hold földről van szó. Fúj, fúj! *(Kiköp).*

RÉZI NÉNI: Semmiér nem adnak semmi. Az első urammal öt évig éltem. A másodikkal tiz évig, a harmadikkal nyolcig, a negyedikkel tizenegyetesztendeig. Mindegyiket igaz szívvvel megsirattam. — Én is voltam, mint lány a városban, a városiakat én is megszokhattam volna, ha

olyan mosórongy vagyok, olyan haszontalan.

KEPESNÉ: *(Feláll, az izgalomtól remegve)* Forduljatok el!

(Az asszonyok jöhetnek megmozdulnak, egészen nem fordítanak hátra. És látják, ahogy Kepesné a komódhoz lép, felemel egy üvegharangot, szétszedi a vasz-szobor talapzatát, kinyit egy tubákos szelencét s két kájtogatott papírlapba egy-egy késhegyi port önt)

KEPESNÉ: *(Zsófi felé)* Nesze! Egy, kettő — de nem egyszerre.

MARI: *(Alig hallhatóan)* . . . Ez az enyém...

ZSÓFI: Most megyek. *(Eldugja a porokat, az ajtó felé megy)* Köszönöm szépen, Kepes néni.

(Zsófi ajtónyitása közben Daniába, a belépő zsandárba ütközik. Zsófi felsúg, Dani egy pillanatra tanácstalannál áll, nem tudja belépjen-e a szobába, vagy Zsófi után menjen.)

KEPESNÉ: *(Összeszedve magát)* Jónapot kívánok, káplár ur, van szerencsém.

DANI: Mi van itt? Asszonyzsinat?

KEPESNÉ: Az asszonyok bejöttek hozzám egy kicsit, káplár ur.

DANI: Mind egyszerre? Özvegy Biróné? Özvegy Nátliné? Özvegy Minácsikné? Özvegy Kissné? Rézi néni? És özvegy Dávidné?

(Hallgatás)

ÖZVEGY KISSNÉ: *(Hirtelen, hisztérikusan)* Adjon már a káplár urnak egy pohár bort, Kepesné. Egy pohár bort vagy egy csésze kávé. *(A többiek csillapítják).*

(Hallgatás)

DANI: Na, Mari, mi van itt? Mit csináltok itt mind egy rakáson? *(Mari hallgat, valamennyi nő, a legnagyobb feszültségben, Mari ajkán csügg.)*

DANI: Bánt valaki? Mond' ki egyenesen! Bántott valaki?

MARI: *(Szünet után)* Engem? Mi jut eszedbe? Ki is bánthatott volna. Mi csak itt összejöttünk, mert... *(Felnevet)* Nem akarsz valamit a városból hozatni? Kepesné Szolokra megy. Most soroljuk fel épp, hogy mit akarunk hozatni. Nem akar a káplár ur is valami apróságokat? Szalagot? Gombot? Kötőtűt? Cérnát?

(Némileg erőszakolt nevetés; Dani alaposan zavart)

DANI: A városba, Kepesné? Mikor?

KEPESNÉ: *(A többiekkel együtt görcsösen nevetett, most még mindig csiklandozza a nevetés).* Holnap vagy holnapután, ha nem jön közbe semmi.

DANI *(Bizonytalanul, de azért látszólag jelentőséggel)* Ha nem jön közbe semmi, — No jössz, Mari?

MARI: Azt hiszem — igen.

DANI: Akkor — jóéjszakát! *(El).*

MARI: *(A zsandár háta mögött az asszonyok felé még egy kétségbeesett kézmozdulatot tesz, azután el.)* *(Csönd. A mosoly eltűnik az arcokról. Üres szemekkel merednek egymásra.)*

KEPESNÉ: *(Szünet után, maga elé)* Én nem találtam ki a kérdést, én nem gondoltam ki a választ. Amit tennem kellett azt akkurátosan tettem, szívesen tettem. Azért engem most...? ...Lajos...

ÖZVEGY BIRÓNÉ: Ha belépnek az ajtón, én felakasztom magam a gerendára.

KEPESNÉ: *(Ismét teljes birtokában energiájának)* Azt teszték majd — valamennyien.

(Az asszonyok bólintanak)